

”You Know Nothing of My Work!”

Tankar om medie- och kommunikationsvetenskapens historia

Lars Lundgren

Den nordiska medie- och kommunikationsvetenskapen tycks rymma ett intresse att diskutera sin vetenskapliga grund och historia. Vid FSMKs årliga konferens i maj 2011 var temat *Svensk medieforskning i förändring* och som så ofta när man talar om förändring kom mycket av blickarna att riktas mot det förflutna. Diskussionen har också förts i *Nordicom-Information* där ett antal artiklar och kommentarer berört den nordiska medieforskningens historia, status och framtida möjligheter. I det följande kommer jag att ta upp den tråden och diskutera vikten av historiska perspektiv på medievetenskapen utifrån antologin *The History of Media and Communication Research: Contested Memories* (Park & Pooley 2008). Bilden som tecknas i antologin är bitvis ganska dystert, vilket klargörs redan med det inledande citatet av James Carey: ”Strictly speaking, there is no history of mass communication research” (1997, s. 14). Detta kan tyckas paradoxalt: dels framträder en bild av en medievetenskap som i allra högsta grad intresserar sig för sin egen historia, dels framhålls det i antologin att en sådan historieskrivning saknas. Ambitionen med föreliggande text är att diskutera denna paradox och dess relevans för den nordiska medievetenskapen. Jag kommer att argumentera för att vi har en möjlighet att tillvarata medievetenskapens specifika förutsättningar och därigenom lägga grunden för en fördjupad och reflekterad historiografi.

Kan du din McLuhan?

Titeln till denna artikel är lånad från Douglas Couplands (2010) nyligen utgivna biografi över Marshall McLuhan.¹ Boken är intressant på flera sätt. Som författare utan egentlig koppling till det vetenskapliga fältet McLuhan verkade på kan Coupland ta sig större friheter än vad som är brukligt i den traditionella akademiska biografien. Läsaren får ta del av spekulationer kring huruvida de dubbla artärerna som försåg McLuhans hjärna med blod påverkade hans intellektuella kapacitet, eller huruvida han skulle diagnostiseras med mild autism om han levde i vår samtid. Betraktar man boken som ett bidrag till medievetenskapens historia är det kanske inte Couplands formuleringskonst och färgstarka anekdoter som är den största behållningen, snarare är det uppseendeväckande att en i huvudsak skönlitterär författare uppmärksammar en för medievetenskapen så pass central figur. Kanske kan man se boken som en bekräftelse på att medievetenskapen nått en sådan mognadsgrad att det idag betraktas som ett etablerat vetenskapligt fält med förgrundsgestalter kända även utanför kretsen av

närmast sörjande? Eller så är det typiskt att det är just en utomstående som tar sig an uppgiften att teckna denna biografi.

Titeln illustrerar också en av bokens huvudteser – att McLuhan ofta blivit missförstådd och att hans vassa penna och karismatiska framtoning bidragit till att hans uttolkare förvanskade de idéer han ville uttrycka. Ett vanligt sådant missförstånd är, enligt Coupland, att McLuhan omfamnade nya (medie)teknologier och välkomnade dem med stor entusiasm. Biografen lämnar inget utrymme för en systematisk analys av dessa påstådda missuppfattningar och hur de har kommit till uttryck utan nöjer sig med att konstatera att många av de som säger sig besitta kunskap om McLuhan gör så utan vidare täckning: ”[h]e became a massive brand, as famous and synthetic and misunderstood and misquoted as fellow 1960s media construct and artist Andy Warhol” (Coupland 2010, s.14). Att McLuhan själv såg sig missförstådd illustreras inte minst av hans medverkan i Woody Allens *Annie Hall* från 1977, där han spelar sig själv och läxar upp en man som säger sig vara expert på McLuhan och undervisa på kursen TV, Media and Culture vid Columbia University, men som av McLuhan själv möts av – *You know nothing of my work!*

Historiografiska perspektiv på medievetenskapen

Möjligen är vi många som borde känna oss träffade av McLuhans filmreplik. Det menar i alla fall David W. Park & Jefferson Pooley som 2008 publicerade antologin *The History of Media and Communication Research: Contested Memories*, vars bärande argument är att ”[m]ost of the published histories of mass communication studies are airbrushed and Whiggish” (2008, s. 1).² Författarna menar alltså att fältets historieskrivning är bristfällig och att det snarare än en gedigen historiografi handlar om slarviga och oreflekterade traderingar av det som kommit att bli fältets självbild, t.ex. ständiga och förenklade upprepningar av berättelsen om forskning kring medier och effekter som en vågrörelse mellan olika perspektiv. Bokens fjorton kapitel är, enligt Park & Pooley, ett försök till att råda bot på detta historiografiska underskott. Detta görs i tre steg, där den första delen, *The State of Historiography*, tar sig an den bristfälliga historiografen medan de följande två delarna erbjuder perspektiv på fältets institutionella historia och viktiga platser och personer för medievetenskapens framväxt (*Institutional histories, People and Places in the History of the Field*).

Även om bokens två sista delar innehåller flera mycket läsvärda bidrag så är det i de inledande kapitlen som de mest originella och tankeväckande perspektiven lyfts fram. Det är också i dessa kapitel som författarna tydligast tar spjörn mot det som uppfattas som en slarvig historiografi, inte minst i två kapitel som behandlar några av ämnets så kallade halmdockor; Deborah Lubken (2008) visar t.ex. i antologins andra kapitel hur ”the hypodermic needle” transformerats från metafor till modell, och hur detta har reproducerats i läroböcker och historiska översikter; Sue Curry Jansen (2008) vänder sig i det tredje kapitlet mot hur Walter Lippmanns författarskap reducerats och förvanskats inom medievetenskapen.

Avsikten med denna text är inte främst att diskutera de enskilda bidragen i antologin. Majoriteten är dock läsvärda och gör anspråk på att vara den kvalificerade historiografi som bland annat präglas av ett systematiskt empiriskt arbete, eller *dirty fingernails*, som Park & Pooley kallar det. Denna kvalificerade historiografi skiljer sig enligt författarna

från gängse praxis i det medievetenskapliga fältet som i introduktionskapitlet beskrivs enligt följande:

The typical approach to writing history follows from this: a fast digest of a key idea or two, matched to thin and folksy biography. Core storylines are repeated, over and over, through uncited mnemonic hand-me-downs. A bundle of canonic texts is often cited, but in a gestural, even totemic way, and archives, for the most part, remain undisturbed. (Pooley & Park 2008, s. 3)

Vad är det då som efterlyses av Park & Pooley? Precis som med all annan vetenskap studier är det förstås lätt att efterfråga bättre och mer gedigen forskning, men hur ser sådan ut gällande historiska perspektiv på medievetenskapen? Jag har redan nämnt de ökade kraven på ett systematiskt empiriskt arbete där arkiven och källorna får träda fram på bekostnad av berättelser och minnen. Med detta följer också en metodologisk reflexivitet och inte minst ett nyttjande av de resurser som t.ex. de digitala arkiven utgör. Idag är det möjligt att, likt Lubken, genomföra en systematisk studie av hur ”hypodermic” har använts i forsknings- och undervisningslitteraturen genom arkivarbete och förfinade sökmetoder. Slutligen efterlyses en öppenhet för en mångfald av förklaringsmodeller, en vilja att belysa och förstå skeenden utifrån många olika perspektiv (Pooley & Park 2008, Pooley 2008).

Det jag skulle vilja diskutera i återstoden av denna text är huruvida de tankegångar som presenteras i antologin kan bidra till att utveckla den nordiska medievetenskapens historiografi, något jag menar att den gör. Inte minst erbjuder den ytterligare infallsvinklar till den diskussion som sedan en tid har förts i *Nordicom-Information* om medievetenskapens konturer (Ytreberg 2009), diffusare gränser (Andersson & Fornäs 2010), inriktning, profiler, möjligheter och gränser (Bolin 2010). Dessa tre texter bidrar samtliga med intressanta perspektiv på frågan om vad medievetenskapen är, hur den kan förstås och vilka gränsdragningar som är möjliga. I det följande vill jag därför diskutera detta i relation till medievetenskapens historiografi så som den beskrivs av Park & Pooley. Jag menar nämligen att såväl den lägesbeskrivning som ges i boken som de bakomliggande orsakerna till denna historielöshet är intressanta och relevanta i relation till den nordiska medievetenskapen, men att det finns all anledning att diskutera dessa då antologin är starkt präglad av sin amerikanska horisont.³

Medievetenskapen som ung vuxen

En av de viktigaste orsakerna till den bristfälliga historiska medvetenheten inom medievetenskapen är enligt Park & Pooley dess relativa ungdomlighet. Detta uppmärksammas ofta i texter som behandlar ämnets intellektuella historia, och möjligen kan det ses som en komparativ fördel gentemot äldre och mer mogna discipliner vars tillgång till primärkällor är mer begränsad. I inledningskapitlet konstateras att andra vetenskaper, som t.ex. sociologi, psykologi och antropologi har etablerade subdiscipliner som intresserar sig för respektive ämnets intellektuella historia. Detta har sin förklaring i att dessa ämnen sträcker sig tillbaka åtminstone till 1900-talets början medan medievetenskapen fick sin status som självständigt ämne först under mitten av 1900-talet. Idag har vi dock, som det påpekats i t.ex. Bolin (2010), en pågående om än lågintensiv diskussion om medievetenskapens gränser och utmaningar åtminstone sedan ’Ferment in the Field’-numret

av *Journal of Communication* 1983, och efterföljande temanummer i samma tidskrift (*Journal of Communication* 1993 & 2008).⁴ Utöver ovanstående har det naturligtvis publicerats en lång rad texter som behandlar ämnets historia, både i en anglosaxisk (t.ex. Dennis & Wartella 1996, Katz et al 2003) och en nordisk kontext (t.ex. *Nordicom Review* 2007, Special Issue).

Det finns här inte utrymme att teckna en bild av forskningsfältets framväxande självreflexivitet och historiska medvetenhet, men om ämnet internationellt (nordamerikanskt) sett kan sägas nå en självständig status först i mitten av förra seklet, så kan man också konstatera att den nordiska medievetenskapens institutionella historia är än kortare (Carlsson 2007). Detta återspeglar sig också i att många av de forskare som var med och formerade ämnet i den nordiska kontexten är verksamma än idag och kan bidra till historieskrivningen. I detta ligger förstås en stor styrka, men som Pooley & Park konstaterar så har fältets intellektuella historia vanligen tecknats av ”central figures with their own legacies at stake” (2008, s. 3). En framgångsrik historiografi kräver naturligtvis deltagande av såväl dessa ”centrala figurer” som fältets nykomlingar. Här, menar jag, har vi en möjlighet att ta till vara de specifika förutsättningar som finns inom den nordiska medievetenskapen. Vårt forskningsfält, om än integrerat i ett internationellt forskningslandskap, har alltså en än yngre institutionell historia än det som beskrivs av Park & Pooley. Tar vi deras uppmaning att utveckla en mer seriös och känslig historiografi på allvar kan vi alltså dra nytta av de institutionella minnen som i allra högsta grad är levande samtidigt som vi undviker de fällor och förenklingar som de menar präglar det internationella fältets historieskrivning.

Bejaka periferin?

Medievetenskapen är således en nykomling inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsfältet. Detta återspeglar sig inte minst i de återkommande diskussionerna kring ämnets placering i forskningsråd där det hos de två stora svenska finansierarna återfinns i skuggan av äldre och mer etablerade ämnen och discipliner. Medievetenskapen kan i detta sammanhang sägas inta en perifer position där möjligheten att försvara ämnets autonomi kringskärs av de mer etablerade ämnenas forskningsfrågor och kunskapsintressen.

Ett av bidragen i Park & Pooleys antologi är författat av John Durham Peters (2008) och han får i detta anledning att återvända till en artikel han skrev i mitten av 1980-talet, ”The Institutional Sources of Intellectual Poverty in Communication Research” (Peters 1986). I den ursprungliga artikeln argumenterar Peters för att medievetenskapen alltför ofta gör anspråk som saknar intellektuell uppbackning och liknar den vid ”an academic Taiwan – claiming to be all of China when, in fact, it was isolated on a small island.” (Peters 1986, s. 544). Denna formulering, eller iakttagelse, kändes allt annat än 25 år gammal under årets ämneskonferens i Uppsala där ett förslag på ämnesdefinition som lämnades från publiken var ”all mänsklig kommunikation”. Med sådana anspråk blir det naturligtvis mycket svårt att hävda någon slags ämnesexpertis, och en sammanhängande, reflekterande historiografi över forskningsfältet ter sig i det närmaste omöjlig. Jag skulle dock vilja hävda att forskningsfältet snarare än att hävda en slags universalitet skulle kunna bejaka något som kan beskrivas som en perifer position. Genom ämnesexpertis som kan bidra med perspektiv och kunskap om medier och kommunikation kan fältet

göra substantiella vetenskapliga bidrag inom humaniora och samhällsvetenskap som helhet. Peters (2008) är inne på samma linje, och konstaterar att "[c]ommunication studies has the comparative advantage of marginality and has become, at least in part, a site for wide-ranging interest in social and cultural theory, and a gathering for reconfiguring the humanities and social sciences [...]" något som får honom att omvärdera sin ståndpunkt från 1986 och konstatera att "being an Island like Taiwan isn't really so bad" (Peters 2008, s. 158).

Men ska vi bejaka en position som Taiwan gäller det förstås att det finns en medvetenhet kring fältets ämnesexpertis, vilka möjligheter och begränsningar som finns i vårt bidrag till vetenskapssamhället. En sådan ämnesexpertis skulle exempelvis kunna ligga i kunskap om "receptionsprocesser och produktionsprocesser" som Bolin (2010, p. 5) lyfter fram; eller kring kulturaliseringsprocesser, mediering och medialisering som Andersson & Fornäs (2010) poängterar; eller mediernas roll för kommunikationen, vardagen och offentligheten som Ytreberg (2009) argumenterar för. Vilka begrepp och perspektiv som forskningsfältet skall hävda sin expertis inom är förstås resultatet av en löpande diskussion likt den lågintensiva debatt som förs idag men jag menar att det dessutom är viktigt att diskutera de historiska förutsättningar som ger medieforskningen dess konturer. En sådan diskussion som grund gör det betydligt lättare att hävda den medievetenskapliga blickens relevans gentemot kringliggande vetenskaper, och därigenom undviker vi att reduceras till ett akademiskt Taiwan, eller för den delen ett vägskäl där intressen för medier hastigt möts (Ytreberg 2009, s. 7).

Vetenskapens krav på förnyelse

Originalitet och förnyelse värdesätts högt inom vetenskapen i såväl bedömningar av forskningsförslag som utvärderingar av forskningsinsatser. Enskilda forskare, forskningsmiljöer och ibland hela forskningsområden gör därför anspråk på att bidra med förnyelse till vetenskapliga fältet. Kravet på förnyelse och innovation kan i värsta fall bidra till en förenklad syn på vetenskapens ständiga progression, eller som Max Travers nyligen formulerat det: "publishing a popular text for a mass audience and writing grant proposals can require one to emphasize innovation at the expense of acknowledging the difficult debates that constitute social science" (Travers 2009, s. 176). Inom medievetenskapen är denna observation inte bara giltig för frågor om metod, eller när det gäller populärvetenskapliga publikationer och vetenskapliga ansökningar, utan kraven på förnyelse får konsekvenser även för hur vi förhåller oss till teorier, begrepp och vetenskapliga perspektiv.

I dialogen med Andersson konstaterar Fornäs att begreppet medialisering i den svenska kontexten sägs ha sitt ursprung hos Kent Asp (1986, 1990) trots att begreppet används av bl.a. Habermas redan under tidigt 1980-tal (Andersson & Fornäs 2010, s. 7). Påpekandet är intressant då det utgör ett bra exempel på hur kraven på vetenskaplig förnyelse, vikten av att introducera begrepp, får stå i förgrunden på bekostnad av ett uppmärksammande och erkännande av tidigare diskussioner. Att jag betonar detta ska inte förstås som en fåfång önskan efter historisk akkuratess där *rätt ska vara rätt*, min oro handlar snarare om att ämnets teoretiska diskussioner och utveckling riskerar att utarmas om vi bortser från, eller väljer att ignorera, exempelvis medialiseringsbegreppets långa och komplexa historia.

Men det är inte bara begrepp som kan göras anspråk på. I de tidigare inläggen av Andersson & Fornäs och Bolin rymms en oenighet kring hurvida medieforskning med kulturperspektiv är satt på undantag eller inte? Där Andersson & Fornäs ser en tynande tillvaro och ett behov av att återuppväcka kulturperspektiven, av förnyelse, ser Bolin ett fält som sedan länge rymmer kulturperspektiven, men som möjligen lider av dåligt självförtroende och ett behov av att ta större plats och hävda det mediecentriska perspektivets vikt. Det finns alltså, utöver anspråk och definitioner av begrepp, en levande diskussion kring hur fältet kan karaktäriseras och vilka positioner som rymms inom det. För egen del uppskattar jag denna diskussion och vill här inte sätta mig till doms över kulturperspektivets relativa status inom fältet. Utöver en diskussion av fältets nuvarande status och konstitution kan man dock önska sig en fördjupad diskussion kring medievetenskapens framväxt och intellektuella historia, såsom den efterlyses av Park & Pooley, i syfte att bättre förstå hur fältets karaktär har tagit form.

I dialog med historien

En stor del av behållningen när man läser Couplands (2010) biografi över McLuhan är känslan av närvaro som ibland saknas i den akademiska litteraturen. I *Marshall McLuhan: You Know Nothing of My Work!* tycks de båda författarna ibland föra en dialog där det samtida perspektivet möter det förflutna. Andersson & Fornäs (2010) text fogar sig i den genre inom akademien som kanske bäst fångar denna närvaro, intervjun och dialogen forskare emellan, och Bolin (2010) avslutar sin artikel med att efterlysa en ökad dialog där vi inom medievetenskapen i högre grad läser varandras texter och därigenom engagerar oss i fältets utveckling. Jag skulle, i linje med Park & Pooley, vilja argumentera för att vi inte bara behöver gå i dialog med våra samtida kollegor och studenter, utan att det också finns ett behov av att engagera oss i den nordiska medievetenskapens historia. Då räcker det naturligtvis inte med att, likt denna artikel, hastigt belysa några områden där perspektiv på ämnets intellektuella historia skulle kunna tillföra något till fältets vetenskapliga utveckling. Det som efterlyses är istället den kvalificerade historiografi som bidragen i Park & Pooleys antologi möjligen kan göra anspråk på, en systematisk och empiriskt grundad analys av medievetenskapens institutionella och intellektuella historia, men från vår nordiska horisont.

Noter

1. Coupland är landsman med McLuhan och har givit ut en rad skönlitterära böcker, t.ex. *Generation X* och *Girlfriend in a Coma*, men även sakprosa som biografien över McLuhan. Han är även verksam som manusförfattare och konstnär.
2. Park och Pooley har utöver antologin publicerat en rad artiklar med utgångspunkt i historiografiska perspektiv på medievetenskapen, huvudsakligen med amerikanskt fokus. Pooley är ordförande för *Communication History Interest Group* i International Communication Association, och har efterträtt Park på den positionen, och boken kan ses som ett försök att institutionalisera forskningen kring medievetenskapens historia.
3. Det finns dock undantag, bl.a. Kaarle Nordenstrengs (2008) kapitel om IAMCR och Wendy Worrall Redals (2008) kapitel om brittiska kulturstudier på 1960-talet.
4. Utpekandet av just denna startpunkt för en mer självreflexiv och historiserande medievetenskap löper förstås risken att återupprepa just de misstag Park & Pooley menar att vi måste undvika, och det finns naturligtvis exempel på tidigare diskussioner av medievetenskapen som forskningsfält.

Referenser

- Andersson, Magnus & Johan Fornäs (2010) 'Mediekulturperspektivets möjligheter. Ett samtal i kulturaliserings tecken', *Nordicom Information*, vol. 32(1), s. 3-22.
- Asp, Kent (1986) *Måktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*, Akademilitteratur AB: Stockholm.
- Asp, Kent (1990) 'Medialisering, medielogik, mediekrafi', *Nordicom Information*, vol. 21(4), s. 7-12.
- Bolin, Göran (2010) 'Medieforskningens möjligheter. Fältdominans, gränsöverskridanden och konsolidering inom medie- och kommunikationsvetenskap', *Nordicom Information*, vol. 32(4), s. 3-7.
- Carey, James (1997) 'The Chicago School and the History of Mass Communication Research', Munson, Stryker Eve & Catherine A. Warren (eds)(1997) *James Carey: A Critical Reader*, Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 14-33.
- Carlsson, Ulla (2007) 'Media and Mass Communication Research Past, Present and Future: Reflections from a Nordic Horizon', *Nordicom Review*, vol. 29(2), s. 223-229.
- Coupland, Douglas (2010) *Marshall McLuhan: You Know Nothing of My Work!*, Atlas & Co: New York.
- Everette, Dennis E. & Ellen Wartella (eds) (1996) *American Communication Research. The Remembered History*, Lawrence Erlbaum Ass.: Mahwah, NJ.
- Jansen, Sue Curry (2008) 'Walter Lippmann, Straw Man of Communication Research', Park & Pooley (2008). *Journal of Communication* (1983), vol. 33(3).
- Journal of Communication* (1993), vol. 43(3).
- Journal of Communication* (2008), vol. 58(4).
- Katz, Elihu, et al (eds) (2003) *Canonical Texts in Media Research: Are There Any? Should There Be? How About These?*, Polity: Cambridge.
- Lubken, Deborah (2008) 'Remembering the Straw Man: The Travels and Adventures of Hypodermic', i Park & Pooley (2008).
- Nordenstreng, Kaarle (2007) 'Institutional Networking: The Story of the International Association for Media and Communication Research (IAMCR)', i Park & Pooley (2008). *Nordicom Review, Jubilee Issue* (2007), vol. 29(2).
- Park, David W. & Jefferson Pooley (eds)(2008) *The History of Media and Communication Research. Contested Memories*. New York: Peter Lang.
- Peters, John Durham (1986) 'Institutional Sources of Intellectual Poverty in Communication Research', *Communication Research*, vol. 13(4), s. 527-559.
- Peters, John Durham (2008) 'Institutional Opportunities for Intellectual History in Communication Studies', i Park & Pooley (2008).
- Pooley, Jefferson (2008) 'The New History of Mass Communication Research', i Park & Pooley (2008).
- Pooley, Jefferson & David W. Park (2008) 'Introduction', i Park & Pooley (2008).
- Redal, Wendy Worall (2008) 'Making Sense of Social Change: Studying Media and Culture in 1960s Britain', i Park & Pooley (2008).
- Travers, Max (2009) 'New Methods, Old Problems: A Sceptical View of Innovation in Qualitative Research', *Qualitative Research*, vol. 9(2), s. 161-179.
- Ytreberg, Espen (2009) 'Hva er medievetenskap? Om å tegne medievetenskapens konturer', i *Nordicom Information*, vol 31.(4), s. 5-12.

